

בבא בתרא מח ADDENDUM

משה שווערד

א. תוספות מסכת בבא בתרא דף מח עמוד א

יקריב אותו מלמד שכופין אותו - לא דמי להא דאמר בפ' שור שנגח ארבעה וחמשה (ב"ק דף מ.) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן משום דכיון דלכפרה קאתו לא בעי משכוני דדוקא חטאות ואשמות שבאות על חטא לא בעי משכוני שרוצה שמאותו חטא יהיה לו כפרה אבל הכא נדר או נדבה אינן מכפרים והא דקאמר ניהא ליה דתיהוי ליה כפרה היינו ממה שנדר שאם לא ישלם נדרו עונו ישא והא דאמר בתורת כהנים ובזבחים (דף ו.) וביומא (דף לו.) דעולה מכפרת על חייבי עשה הא אמר בפ"ק דזבחים (דף ז:) דעולה דורון היא ולא מכפרת מקופיא (ה) מכפרת מקיבעא לא מכפרת.

ב. ריטב"א על בבא בתרא דף מח/א

דילא שאני התם דניהא ליה דתהוי ליה כפרה. ויש מקשים מכלל דהא בבני כפרה מיירי כגון חטאות ואשמות וקשיא להו והא אמרינן (ערכין כ"א א') חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותם, ומתמצים דהכא בדאמיד, תדע דהא במסכת ר"ה (ו' א') תנינא לה' אלו חטאות ואשמות ואמרינן עלה ועשית אזהרה לבית דין שיעשוך והיינו בדאמידי, ויש מפרשים דאפילו בעולות איכא כפרה על הרהורי הלב ועל לאו שניתק לעשה כדאמרינן בספרי, וכל זה נכון אבל נראה לי שאין צורך דהאי קרא בדאפריש ולא אקריב כדאיתא בפרק קמא דר"ה, וכיון שכן לכל אדם כופין בו דאמיד ודלא אמיד:

ג. ספר עקבי הצאן [ע' קצז]

אכן בשיטת הרמב"ם נראה דס"ל דדוקא בב' ציורי המשנה — בכפי' על הקרבנות ובכפייה שעל הגט — הוא דבעינן שיאמר רוצה אני, ולא בשאר כל התורה כולה. וה"ט, דבב' הלכות אלו ילפינן מגוה"כ מיוחדת דבעינן בהו דעת אלימתא, דבקרבות כבר נזכר במשנה הנ"ל שנאמר לרצוננו, ובגט מבואר ברמב"ם ריש הל' גירושין, דעשרה דברים הם עיקר הגירושין מן התורה, ואלו הן, א', שלא יגרש האיש אלא ברצונו וכו'. ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה, שנאמר והי' אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר כריתות וכו'. אם לא תמצא חן בעיניו, מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו וכו'. ובפשוטו יפלא, למה לן ילפותא מיוחדת לכך. דהלא גירושין הוא תמיד ע"י קנין שטר, ובכל הקנינים פשיטא דבעינן דעת בעל הקנין. אלא ודאי מן ההכרח שצריכים לומר דמהך קרא הוא דילפינן דבעינן בגט דעת יותר חזקה מאשר בשאר קנינים, וי"ל דנפק"מ בזה לענין רוצה אני. [כן שמעתי מכב' מו"ר הגריד"ס הלוי, ז"ל, בשם הגר"ח ז"ל]⁵.

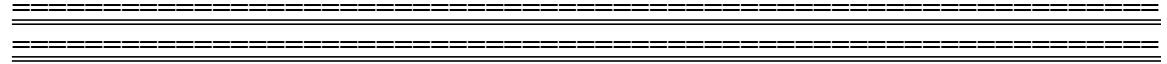
ד. שעורי ר' דוד מסכת בבא בתרא דף מח עמוד א

תתפד) ביאור דעת הרמב"ם דרך בקרבן וגט בעיני רוצה אני ולא במכר

ובזה כתב לבאר דעת הרמב"ם דסובר דכל הדין דבעיני שיאמר רוצה אני, הוי רק בקרבן וגט, ולא במכר.
דבאמת הרי הרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"כ) האריך לבאר הא דמועיל כפיה בגט משום דאונס הוי דוקא מי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מה"ת, כמו מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצר הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אונס ממנו, אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה וכו', וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו, ע"כ. ולכאורה צ"ב מה האריך כ"כ הרמב"ם לבאר מ"ט מהני רוצה אני משום דיצרו תוקפו וכו'.
וביאר האבן האזל, דהיה קשה להרמב"ם, דהא זה ודאי דאף דאומר רוצה אני, מ"מ הרי באמת אינו רוצה בלא האונס, וא"כ נהי דעכ"פ אונס לא מיקרי, כיון דעכ"פ מסכים, מ"מ הא רצון נמי לא הוי, והרי בקרבן כתיב לרצונו דבעיני דוקא רצון, ולא סגי שאינו אונס, וכן גבי גירושין ילפינן מקרא דאין מגרש אלא לרצונו, ולא סגי מה שאינו אונס. ולכן האריך הרמב"ם דבאמת בקרבן ובגט גם האונס לא מיקרי אונס, כיון דהאונס הוי רק מחמת דיצרו תוקפו, דזה לא הוי אונס, אלא רק דחסר רצון. ולכן בזה מהני שפיר מה דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, דאז הוי ממילא רצון ממש.

וא"כ הרי א"ש דזהו דוקא בקרבן ובגט, אבל באונס דמכר דהוי אונס ממש, לא מהני כלל רוצה אני, דאף באומר רוצה אני אכתי לא הוי רצון, אלא ע"כ סובר הרמב"ם דגבי מכר באמת לא בעיני דוקא רצון, אלא העיקר שיהיה גמר ומקנה, וכדאמר בגמ' דאגב אונסיה גמר ומקנה, ולכן אף דבלא האונס לא היה רוצה, מ"מ כיון דעכ"פ ע"י האונס מסכים הוא וגומר ומקנה, שפיר הוי מכר, ולכן לא בעיני כלל שיאמר רוצה אני.

וכתב דלפי"ז בהו"א דסבר הש"ס דגבי קרבן וגט הוי נמי מדין תליוהו וזבין, באמת אפשר דהוה סבר דגם במכר בעיני רוצה אני כמו בקרבן וגט. אבל במסקנא, דהתם גבי קרבן וגט לא הוי כלל מדין תליוהו וזבין, ורק דהוי דין דבעיני רוצה אני, א"כ במכר לא בעיני רוצה אני, רק סגי דאגב אונסא גמר ומקנה.
[והנה לדברינו הנ"ל כל הסוגיא הכא הוי הנידון אי מעשה באונס, חשיב מעשה שלו, או לא, ולדברי האבן האזל אפי' אי הוי מעשה שלו, כמו דסובר רב הונא, אבל עכ"פ אונס הוי].

ה. ברכת אברהם

(ד) והנה בזכרון יסוד עיני תלוהו חזין אמר מרן הגרצ"ד ז"ל נשם מרן הגר"ח ז"ל על מה שהקשה הרשב"א בקידושין (נ' ע"א) דהוכיח הש"ס דדברים שבלב אינם דברים מהא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, הא קי"ל כר"ה דתלוהו חזין זביני זביני דאגב אונסא גמר ומקנה, וא"כ באמת גם בלב גמר ומקנה בלי סכנת ניהא ככפרה ומנזה לשמוע, ע"ש ברשב"א. ואמר הגר"ח דיסוד עיני דברים שבלב הוא במקום שאינו ברור שבלב אינו רוצה, בזה אמרינן דדברים שבלב אינם דברים, ובכל אונס בלי סכנת ר"ה הרי ניכר לפנינו שאינו מתרצה אלא מחמת הכפיה, וא"כ הרי חזין שאינו רוצה כלל, בזה חידש ר"ה דאין ראוי מזה, דמאחר דיתכן שאגב אונסא גמר ומקנה הרי זה מבטל ההוכחה מהאונס שאינו רוצה, ושזב אמרינן שיתכן שרוצה, וא"כ אחרי דקי"ל דברים שבלב אינם דברים לא איכפ"ל שזב מה דבאמת חשב בלבו, ודחיית הגמ' דדילמא משום כפרה ומשום מנזה לשמוע דברי חכמים, לא מצעיא דאין ראוי שאינו רוצה, אלא דעי"ז אמרינן דבדאי כולם רוצים, ול"ש כלל לדברים שבלב, שגם בלב כולם רוצים.

ו. ברכת אברהם

ו) ואחרי שהגענו לזה נראה לצאר יסוד ענין מודעה דכל עיקרו אינו אלא כי היכי דלא נימא דמה שצלבנו לא רצה הוא דברים שצלבנו, ע"ז צאה המודה לעשותם לדברים גלויים, וז"ל הרשב"א בקידושין שם, ואע"ג דכי מסר מודעה חשנין להו דברים, החס לאו דברים שצלבנו נינהו אלא דברים מגולים הם לעדים אלא שהוא ירא מלגלותם נשעת מעשה מחמת אונסן וכו' ע"ש היטב עד סוף הדיבור.

ז. שעורי ר' דוד מסכת בבא בתרא דף מח עמוד ב

תוד"ה (בעמוד הקודם) אמר רבא הלכתא תליוהו וזבין זביניה זביני וכו' ואם מסר מודעה, לא הוי זביני וכו'. והיכא דביטל מודעה בשעת זביני, מהני ביטול, דאגב אונסיה גמר ומבטל, ואפי' אמר בשעת מודעה כל מה שאבטל לא יהא ביטול אינו כלום וכו'. וכן סובר הרא"ש דאם ביטל עכשיו המודעה, וכן ביטל כל המודעות, אמרינן דאגב אונסיה גמר ומבטל, ואם לא ביטל עכשיו המודעה, אינו מכר. אכן צ"ב, דהנה לכאורה אי אמרינן דאגב אונסא וזווי גמר ומקני, א"כ מ"ט מהני מודעה כלל, דמה בכך דעשה מודעה, אבל הרי ידעינן דאגב אונסא וזווי גמר ומקני, ומה מהני מודעה לבטל מה שמוכר עכשיו וגמר ומקנה.

ואי נימא דכיון דמסר מודעה קודם, באמת ליכא עכשיו גמר ומקנה, כיון דע"י המודעה מגלה דעתו דלא גמר ומקנה, א"כ מה מהני מה דמבטל עכשיו כל המודעות דאמאי נימא דאגב אונסא גמר ומבטל, דהא זה גופא מסר מודעה קודם, דביטל את הכל, ולא גמר ומקנה.

ואולי נימא דכל דין מודעה דמהני, היינו רק דע"י המודעה לא הוי דברים שבלב מה שאינו רוצה המכר, דנהי דאמרינן אגב אונסא וזווי גמר ומקנה, היינו רק דאין זה אונס לגמרי דנימא דאין זה מעשה מכר כלל, רק דמכר הוי, אבל עכ"פ הא אפשר דבלבו אינו רוצה, ורק דלא אכפ"ל בזה מחמת דהוי דברים שבלב, וע"ז מהני מסירת מודעה דלא ליהוי דברים שבלב, ומהני מה שבלבו אינו רוצה.

וא"כ הרי לפי"ז א"ש דעת התוס' והרא"ש, דאם בתחילה מסר מודעה על כל הביטולים, ועכשיו מבטל כל המודעות, מהני הביטול דעכשיו, ומשום דאכתי הא הוי דברים שבלב. דכיון דאין אנו יודעים איך הוי באמת דעתו, [דאין לנו מודעה שילגלה דעתו, ולא יהא דברים שבלב], א"כ כיון דעכ"פ עכשיו אומר דמבטל כל המודעות, ומקנה לגמרי, א"כ הרי ממילא אפי' אם באמת לא גמר בלבו למכור, אכתי הוי דברים שבלב. ואי נימא כן, א"כ כל ענין מודעה אינו ענין בפני עצמו של כח מודעה, דהוי דיבור המועיל לבטל מכר, רק דהוי גילוי דעת דלא יהא דין דברים שבלב על מחשבתו שיחשוב אה"כ.

ח. שעורי ר' דוד מסכת בבא בתרא דף מח עמוד ב

תתצו) בטעמא דבגט מהני ביטול המודעות אף להרמב"ם ובזה מיושב דברי הרמב"ם שכתב (פ"ו מהל' גירושין הי"ט) גבי גט, דיאמרו לו העדים קודם כתיבת הגט שיבטל כל המודעות, ואז מהני הגט. ולכאורה הרי סותר דברי עצמו, דהא הבאנו דשיטת הרמב"ם דלא מהני לבטל המודעות.

אכן להנ"ל א"ש דדוקא גבי מכר דמודעה מהני רק באונס, בזה סובר הרמב"ם דכיון דהמודעה שמסר בתחילה היה מרצונו, ועכשיו הוי הביטול מחמת אונס, מהני דיבור המודעה דמה דבלבו אינו רוצה לא הוי דברים שבלב, דאף דעכשיו מבטל המודעה, אבל הרי ע"ז נמי מסר מודעה, וממילא מהני דלא הוי דשב"ל רק דיבור שאינו רוצה עכשיו, ומשו"ה מהני המודעה. משא"כ גבי גט הרי מיירי בלא אונס עכשיו, וא"כ לא מהני המודעה, דהא כמו דבתחילה מסר מודעה לבטל המעשה דעכשיו, הרי גם עכשיו מבטל כל המודעות, וכיון דהביטול עכשיו עושה ג"כ ברצון גמור, אין לנו ודאי מודעה לגלות דלא יהא דברים שבלב, וממילא נשאר דמה שאינו רוצה הגט, הוי דברים שבלב, ושפיר הוי גט. ואפי' באופן דנותן עכשיו הגט ע"י כפיית ב"ד, נמי כן.

A. רמב"ם יד החזקה הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנ' [שמות כ' ט"ז] לא תחמד, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנ' [דברים ז' כ"ה] לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך חימוד שיש בו מעשה.

- השגת הראב"ד/ כל החומד עבדו או אמתו וכו' אע"פ שנתן לו דמים יקרים. א"א ולא אמר רוצה אני.

- השגת הראב"ד/ ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. א"א לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגזלן שחייב להשיב את הגזלה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו.

הלכה י

כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שנ' [דברים ה' י"ח] לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד.

הלכה יא

התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל שנ' וחמדו בתים וגזלו, ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול יבא לידי שפיכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

הלכה יב

הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין לכך נאמר לא תחמד ולא תתאוה, ואם גזל עבר בשלשה לאוין.

B. ביאור הגר"א - משלי פרק ב פסוק טז

להצילך מאשה זרה עכשיו מפרש הנו"ק דס"א והוא סוד התאוני והוא נחלקת ג"כ לב' והוא תאוה וחמדה ותאוה זה הוא היושב בביתו ואינו רואה רק למלאות תאוותו והנאותו וחמדה הוא הדבר שאין בהם הנאת הגוף כמו בגדים נאים ובתים נאים או שיהיה לו ממון רב שאין בהם הנאת הגוף אלא נפשו של אדם חומד להם וז"ש גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה ומחמדתן שבגזל שייך חימוד שאין בהן הנאת הגוף ועריות שייך לשון תאוה שהוא הנאת הגוף לכן אמרו מתאוה ומחמדתן וזה החומד דברים שאין בהם הנאת הגוף אינו שליו ואינו שוקט אלא רודף תמיד אחריהן ואלו הב' דברים כתיב בעשרת הדברות אך בלוחת האחרונות כתיב בהיפך אצל אשת רעידך לא תחמוד ואצל בית רעידך לא תתאוה ובלוחות הראשונות כתיב בשניהם לא תחמוד וכן אמר לי מו"ר ושאלתי מפני מה ואמר לי שנכון הוא ולא זכיתי לשמוע ממנו הטעם (ונראה לענ"ד

C. מגיד משנה על הלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה ט

כל החומד וכו'. זה מבואר במכילתא ואמרינן פ"ק דמציעא (דף ה' ע"ב) מורה ואמר דמי קא יהיבנא ואמר והא קעבר בלאו דלא תחמוד אלמא שהקונה בדמים כל זמן שלא היה בדעת המוכר למכור וזה לקחו שהפציר בו כמ"ש הרב עבר משום לא תחמוד. וכתב עליו הר"א ז"ל ולא אמר רוצה אני, דעת הרב ז"ל מפני שאם אמר רוצה אני מקחו קיים ולא גרע מתליוהו וזבין דאסיקנא פרק חזקת הבתים (דף מ"ח) דזביניה זביני וכדאיתא פרק י' מהלכות מכירה וכיון שכן אין בו לאו. ולא כן דעת הרב ז"ל אלא מקחו קיים אע"פ שעבר ואע"ג דאמר רבא בתמורה (דף ג' ע"ב) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אהורמנא דמלכא הרי הוא כעין גזל צמר ועשה ממנו בגד שאינו משלם אלא כשעת הגזלה וקנה הדבר בשינוי כדאיתא התם אף כאן קנה בדמים:

ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. כתב הר"א ז"ל א"א לא ראיתי דבר תימה גדול מזה וכו'. הלך הרב המשיג לשיטתו שכתב שאם אמר רוצה אני המוכר שהלוקח פטור אבל דעת רבינו ז"ל שהאיסור אף ברצון המוכר הוא וע"כ כתב שאין בו מעשה לפי שנטילת החפץ ברצון המוכר הוא נעשה אבל ההשתדלות אשר השתדל כדי לרצותו

הוא האיסור ונגמר בשעת המקח ובהשתדלות לא היה מעשה ולכך לא נתן טעם לפי שהוא חייב להחזיר החפץ שכיין שברצון המוכר נעשה אין כאן חיוב השבה. זה הנראה מדברי הרב ז"ל ומ"מ שיטת הר"א ז"ל נכונה יותר:

D. ספר ברכת פרץ- פרשת יתרו

ולבאורה היה נראה לומר דגם בהלאו דלא תחמוד עיקר העבירה היא החימוד שבלב, כדכתיב לא תחמוד שהוא ענין תשוקה ורצון, רק ששיעור החמדה שיש בו אזהרה הוא חמדה כזו שהביאה לידי תוצאת של השגת הדבר, ונמצא שאין ההשתדלות עצמה מעשה של עצם האיסור, אלא החמדה המשפיעה על ההשתדלות היא האיסור, ומעשה ההשתדלות אינו אלא תנאי בגדר העבירה של חמדה, [שאינו עובר עד שפעלה החמדה לתוצאות כנ"ל]. וכל כהאי גוונא שפיר נחשב לאו שאין בו מעשה, כיון שאין מעשה בעצם האיסור אלא בהתנאי.

E. ברכת אברהם

במגיד משנה (פ"א מהל' גזילה ה"ט) פירש דעת הרמב"ם דכל שמתפזר בחצירו למכור, גם אם לא אמר רוצה אני, אם מכר זביניה וזביני ומ"מ עובר בל"ח דלא תחמוד, ע"ש מה שחולק על הראב"ד. והק' המ"מ הא אמר רצא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הרי הוא כעין גזול אמר ועשה ממנו בגד שאינו משלם אלא כשעת הגזילה, וקנה הדבר בשנוי כדאיתא התם, אף כאן קנה בדמים. ע"כ ונע"ג הא בסוגיא דתמורה שם (ו' ע"א) הקשו ארבא מהא דשנוי קונה ומשני שאני התם דאמר קרא אשר גזל כמה שגזל. הרי דגזה"כ הוא דשנוי קונה ומה שי"ך ללא תחמוד דליכא גזילה כלל וליכא שנוי אלא דכיון דעבר על לאו דחמדה הול"ל אי עביד לא מהני, וזו לכאוי פליאה עזומה.

ואשר נראה ציישוב דברי המ"מ, דק"ל דהציאור בגמ' אינו דזה גלוי על שנוי דקונה אלא על לאו דגזלה שאין בו כלל דלא מהני. ולפ"ז יש ליישב עפ"י דברי הרמב"ם שם (בהל' י"ב) הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד, והקונה דבר שהתאוה צהפזר שהפזיר בצעלים או בצקשה מהן עובר בשני לאוין, לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה, ואם גזל עובר בשלשה לאוין. עכ"ל. נמצא דכל גזלן עובר גם בלא תחמוד, וכיון שמבואר בגמ' דשנוי קונה מגלה על לאו דגזלה דלגביו לא נאמר אי עביד לא מהני, הרי ממילא ג"כ מגלה על לאו דחמדה, מאחר דבכל גזילה איכא חמדה. ולפמשנ"ת דהוה גלוי על הלוא שזב גם בחמדה בלי שנוי, מ"מ הא על לאו זה יש גלוי דלא נאמר לגביו אי עביד לא מהני. ודוק היטב.